

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
МИНИСТЕРСТВО НА ТРУДА И СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА
СЕРТИФИЦИРАНА СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КАЧЕСТВОТО ISO 9001:2008

1051 СОФИЯ, УЛ "ТРИАДИЦА" № 2, ТЕЛ: 8119 443, ФАКС: 988 44 05, WWW.MLSP.GOVERNMENT.BG

ДОКЛАД

ТЪРСЕНЕ И ПРЕДЛАГАНЕ НА ТРУД В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 2015 И 2016 Г.
ПРОГНОЗИ ЗА РАЗВИТИЕТО НА ПАЗАРА НА ТРУДА ДО 2025 Г.

София, 2017 г.

Въведение

Настоящият доклад е изготвен в изпълнение на Механизма за включване на резултатите от прогнозите за търсенето и предлагането на труд в България, приет от Министерския съвет на 10 юли 2013 г. (Протокол № 26). Съгласно Механизма Министерството на труда и социалната политика (МТСП) ежегодно представя на държавните институции доклад с прогнози за търсенето и предлагането на труд в България¹. Прогнозите могат да бъдат използвани при разработването на: секторни политики; стратегии; програми; нормативни актове и становища, свързани с нормативни актове; концепции; анализи; проекти и програми. Въз основа на прогнозите институциите изготвят информация, до края на месец февруари на следващата година, за това по какъв начин са ги използвали при разработването и провеждането на държавната политика.

Докладът е изготвен от МТСП и съдържа аналитична информация за предлагането и търсенето на труд в България през 2016 г. и прогноза за предлагането и търсенето на труда в България през периода 2015-2025 г. Докладът се състои от три части: търсене на труд; предлагане на труд; прогнози за развитието на пазара на труда в България през периода 2015-2025 г. В частите за търсенето и предлагането на труд са представени основните тенденции в заетостта и свободните работни места по икономически дейности, степени на образование, класове професии и региони. В частта за развитието на пазара на труда в България през периода 2015-2025 г. са представени очакваните тенденции в развитието на заетостта по класове професии и икономически дейности.

Анализът за търсенето и предлагането на труд е изготвен въз основа на данни от Националния статистически институт и Агенция по заетостта. Прогнозата за търсенето и предлагането на труд в България през периода 2015-2025 г. е изготвена въз основа на данни от проект за търсенето и предлагането на квалификации и умения до 2025 г., изпълняван от Европейския център за развитие на професионалното обучение (ЕЦРПО/Cedefop). ЕЦРПО е една от децентрализираните агенции на Европейския съюз. Центърът подпомага Европейската комисия, държавите членки на ЕС и социалните партньори да разработват ефективни политики в областта на професионалното образование и обучение. ЕЦРПО предоставя качествена информация за тенденциите на пазара на труда, потребностите от умения и потенциални дисбаланси на пазара на труда.

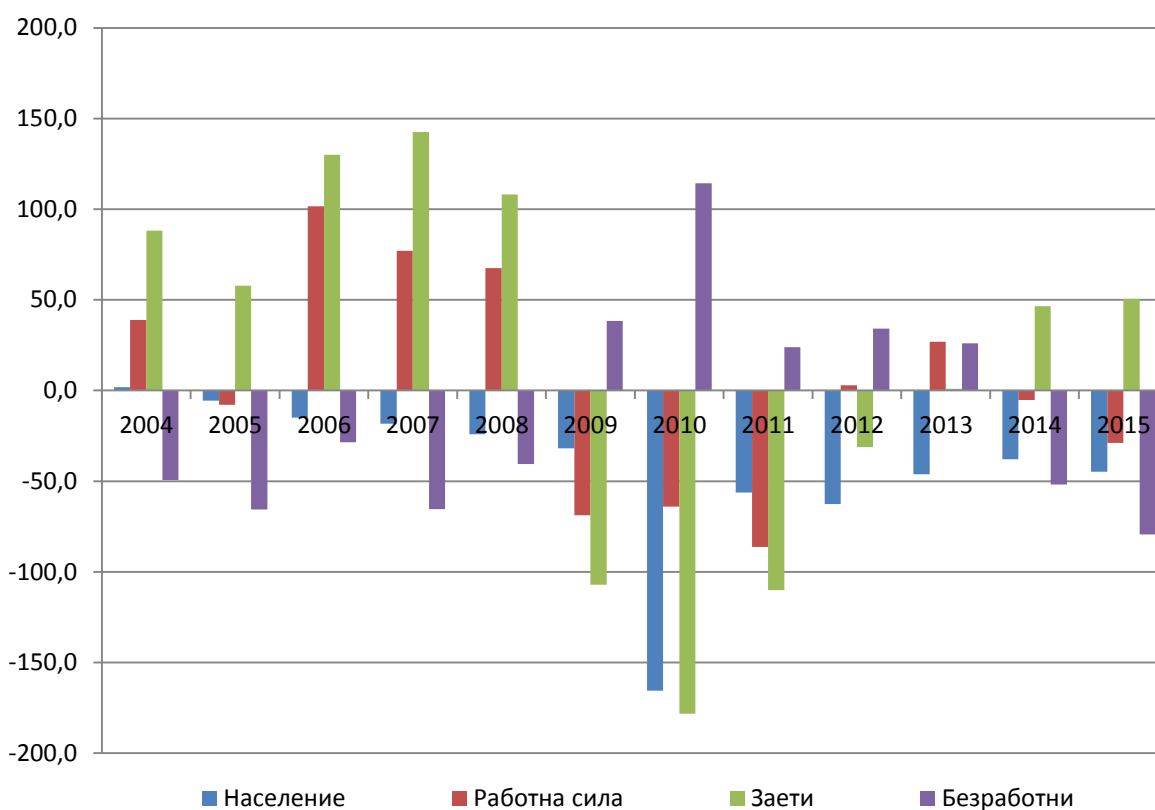
¹ Прогнози за развитието на пазара на труда в България се изготвени по проект „Изграждане на система за прогнозиране на потребностите от работна сила с определени характеристики“, с финансиране по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ (ОП РЧР) 2007-2013 г. Средносрочните и дългосрочните прогнози за търсенето и предлагането на труд в България, налични на сайта на МТСП в политика „Заетост“, са изготвени на базата на макроикономически модел. Тези прогнози ще се актуализират през 2017 и 2019 г. в резултат на изпълнението на обществена поръчка по проект „Повишаване ефективността на провежданата политика по заетостта“ по ОП РЧР 2014-2020 г.

1. Предлагане на труд

1.1. Икономическа активност

През 2016 г. работната сила в България на възраст 15 и повече навършени години намалява със 73 хил. бр. спрямо 2015 г. до 3 264 хил.² За периода населението в същия възрастов интервал намалява с около 44.8 хил. За периода 2003 – 2015 г., с изключение на 2004 г. се наблюдава намаление на населението на 15 и повече навършени години с 505.9 хил.

Фиг.1. Население, работна сила, заети и безработни лица на 15 и повече навършени години за периода 2004 – 2015 г. (абс. пр., хил. бр.)

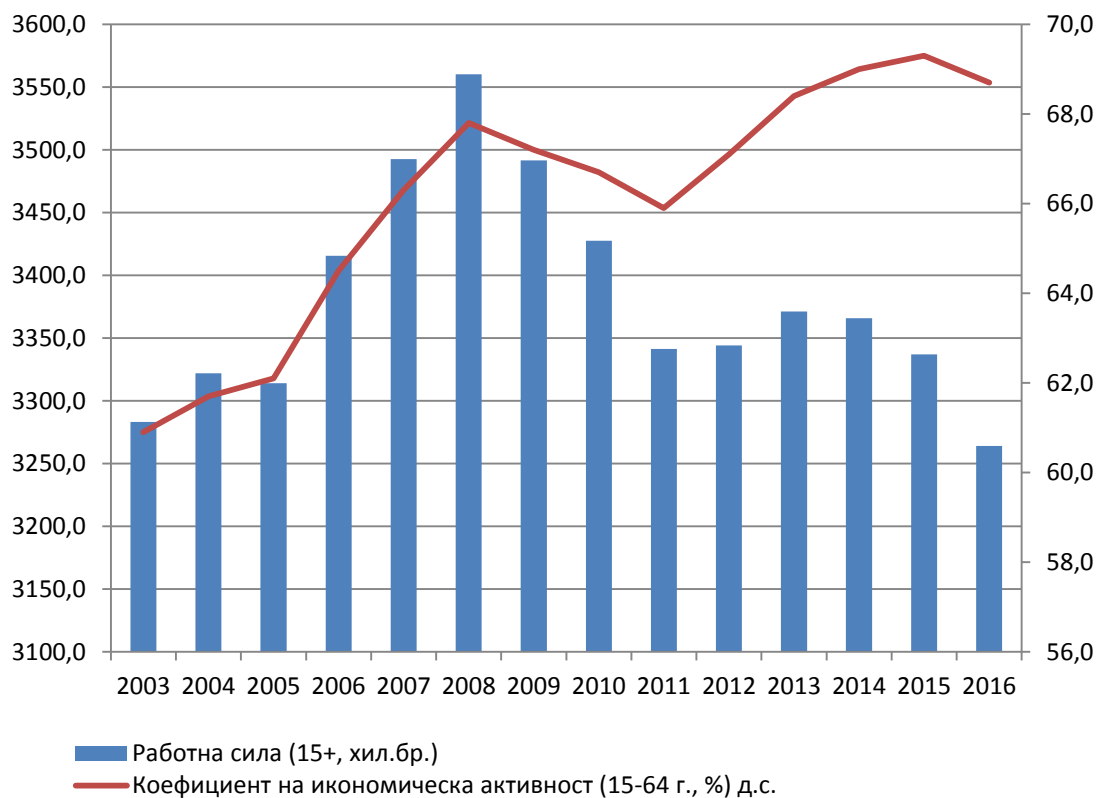
Източник: НСИ

През периода 2003 – 2008 г. се наблюдава увеличение на работната сила до 3 560.4 хил., след което работната сила започва да намалява. Намаление се наблюдава до 2011 г., като основен принос в наблюдаваната динамика има заетостта. В резултат на финансовата и икономическата криза през 2009 г. броят на заетите лица за периода 2008-2011 г. намалява с 395.5 хил. За същия период се увеличава броя на безработните

² Източник: Наблюдение на работната сила провеждано от Националния статистически институт.

със 176.5 хил. През 2012 и 2013 г. се наблюдава ръст на работната сила, като основната причина за това е повишаването на броя на безработните лица общо с около 60 хил. за двете години. След 2012 г. работната сила отново започва да намалява.

Фиг.2. Работна сила и коефициент на икономическа активност за периода 2003 – 2016 г.

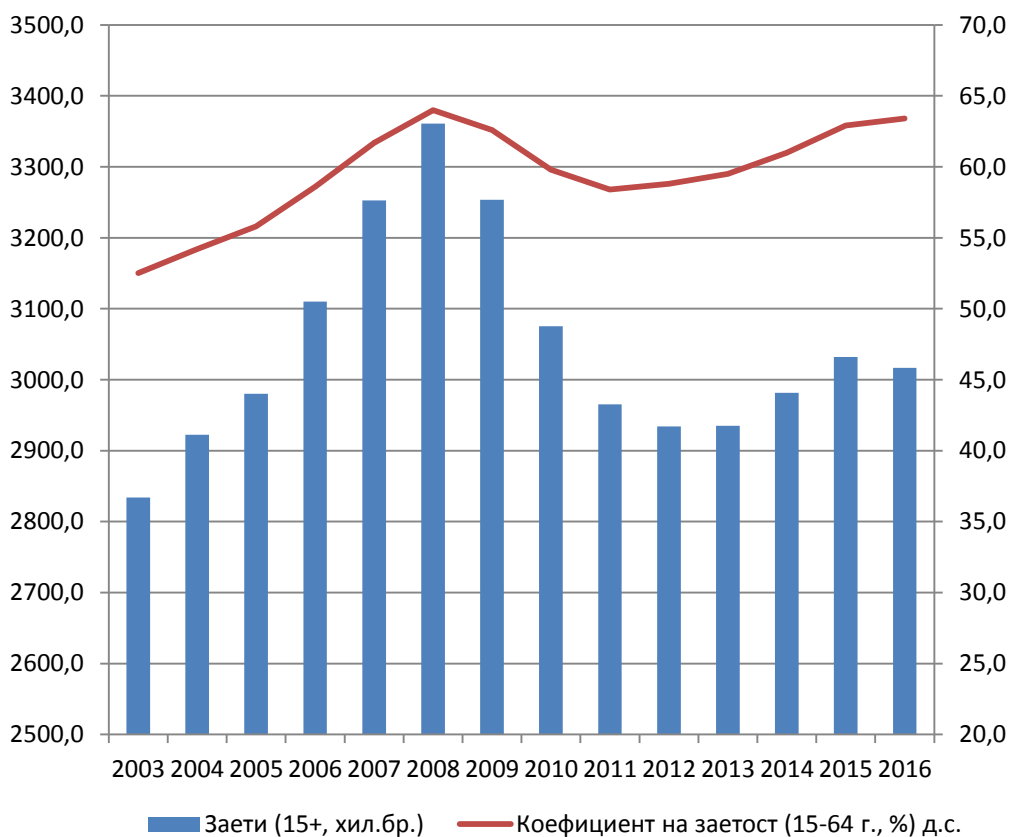
Източник: НСИ

Равнището на коефициента на икономическа активност се формира, както въз основа на динамиката на работната сила, така и въз основа на динамиката на населението. За периода 2003 – 2016 г. работната сила варира значително. През периода 2003 – 2008 г. се наблюдава увеличение на работната сила с 277.3 хил. до 3 560.4 хил., като за периода коефициентът на икономическа активност се увеличава с 6.9 пр.п. През периода 2009 – 2016 г. в резултат на икономическата криза и на негативните демографски тенденции, работната сила намалява със 154.6 хил. Въпреки тази тенденция, коефициентът на икономическа активност (15-64 г.) продължава да расте поради намаление на населението във възрастовия интервал 15 и повече навършени години. Увеличението за периода е от 2.1 пр.п. Общо за периода 2003 – 2015 г. коефициентът на икономическа активност нараства с 8.4 пр. п. от 60.9% до 69.3%.

1.2.Заетост.

През 2016 г. броят на заетите лица в България на възраст 15 и повече навършени години намалява с 15.1 хил. спрям о 2015 г. Средно за четирите тримесечия на 2016 г. заетите лица са 3 016.8 хил.³.

Фиг.3. Заети лица и коефициент на заетост за периода 2003 – 2016 г.

Източник: НСИ

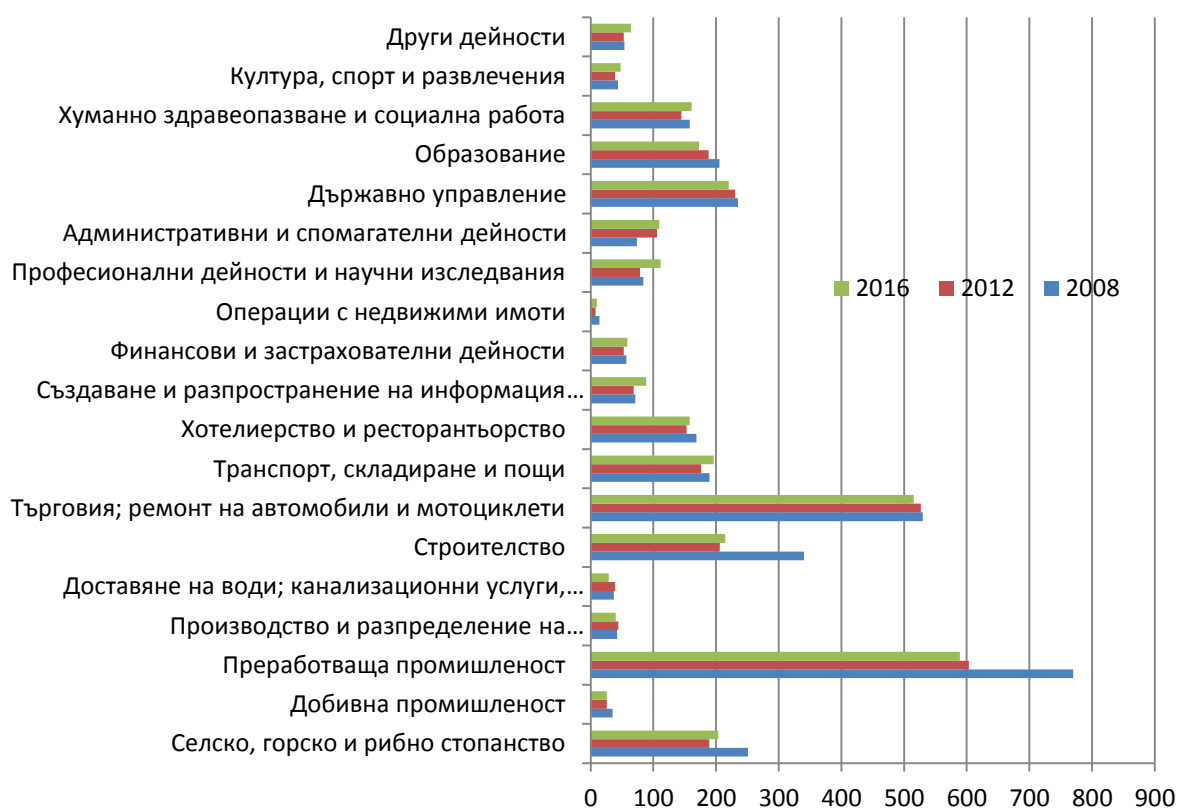
През периода 2003 – 2008 г., в условията на икономически растеж, се наблюдава увеличение на заетите лица с 526.7 хил. до 3 360.7 хил., като коефициентът на заетост се увеличава с 11.5 пр.п. През периода 2008 – 2012 г. в резултат на икономическата криза, заетостта намалява с 426.7 хил. След 2012 г. броят на заетите лица започва да се увеличава. През периода 2012 – 2016 г. броят на заетите се увеличава с 82.8 хил.

³ Източник: Наблюдение на работната сила провеждано от Националния статистически институт.

1.2.1. Заетост по икономически дейности

Динамиката на заетостта по икономически дейности показва, че за периода след кризата (2008 – 2012 г.) най-висок е спада при заетите лица в икономическа дейност преработваща промишленост (166.2 хил. или 21.6%), следвано от строителството (134.3 хил. или 39.5%) и селско, горско и рибно стопанство (62.2 хил. или 24,8%). В условия на икономическа криза в три от икономическите сектори се наблюдава повишаване на заетостта.

Фиг. 4. Заети лица по икономически дейности за 2008, 2012 и 2016 г. (бр. хил. лица)

Източник: НСИ

Заетите лица в икономическа дейност „Административни и спомагателни дейности“ са се повишили с 32.3 хил. или 43.7%, в икономическите дейности „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“ и „Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване“, заетите са се повишили с около 2 хил., съответно с 5% и 5.9%.

През периода 2012-2016 г, в процес на възстановяване на икономиката и разкриване на нови работни места, най-много са се увеличили заетите лица в икономическа дейност

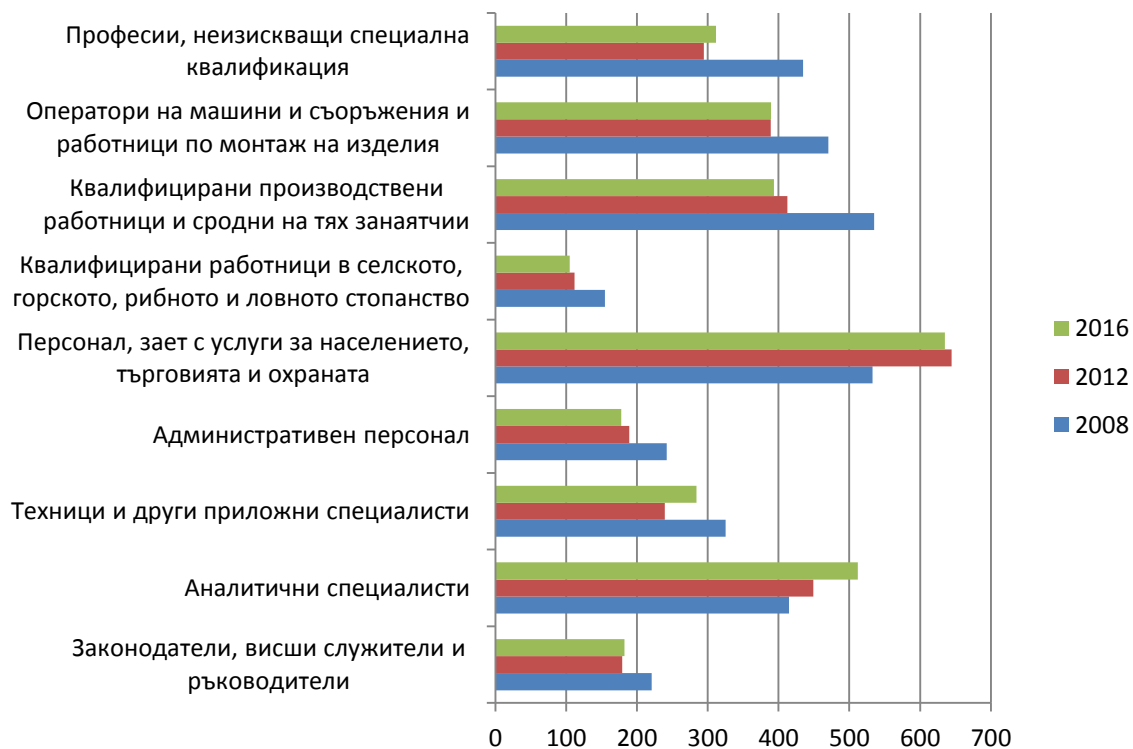
„Професионални дейности и научни изследвания“ с 32.8 хил. или с 41.6%. Икономическите дейности: „Транспорт, складиране и пощи“ и „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“ са се увеличили с около 20 хил. лица (съответно – 19.9 хил. или 11.3% и 19.5% или 28.3%).

Впечатление прави факта, че броят на заетите лица в икономическа дейност „Административни и спомагателни дейности“ продължава да се увеличава, макар и с много по-ниски темпове.

1.2.2. Заетост по класове професии⁴

Въпреки значителния спад в заетостта през периода 2008 – 2012 г. се наблюдава увеличение в броя на персонала, зает с услуги за населението, търговията и охраната с 111.5 хил. (20.9%), както и на аналитичните специалисти с 34.3 хил. (8.3%). Най-значителен е спада на заетите лица с професии, неизискващи специална квалификация – 140.1 хил. (32.2%) и при квалифицираните производствени работници и сродни на тях занаятчии – 122.7 хил. (22.9%).

Фиг. 5. Заети лица по класове професии за 2008, 2012 и 2016 г. (бр. хил. лица)

Източник: НСИ

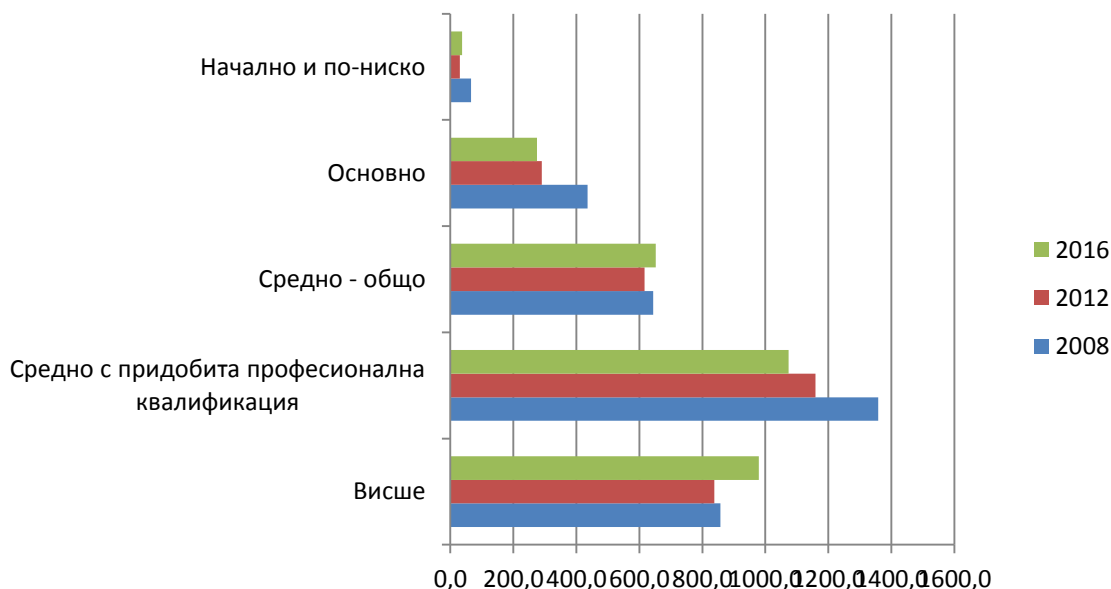
⁴ Съгласно Националната класификация на професиите и длъжностите – 2011 г. (НКПД – 2011 г.)

През периода 2012 – 2016 г. в пет от класовете професии се наблюдава увеличение в броя на заетите лица, а в четири се наблюдава намаление. С най-голям прираст на заетостта са аналитичните специалисти – 62.9 хил. (14%), техниците и др. приложни специалисти – 45.1 хил. (18.8%) и наетите лица с професии, неизискващи специална квалификация – 17 хил. (5.8%). Продължава тенденцията на намаление на заетостта при квалифицираните производствени работници и сродни на тях занаятчии – 18.9 хил. (4.6%) и при административния персонал – 11 хил. (5.8%).

1.2.3. Заетост по степени на образование

Икономическата криза от 2008 г. се отрази в най-висока степен при заетите лица с начално и по-ниско образование. За периода 2008 – 2012 г. те са намалели с 54% (35.5 хил.). За периода с около 1/3 са намалели заетите лица с основно образование или 145.4 хил. Въпреки, че заетите лица със средно образование с придобита професионална квалификация са намалели с по-нисък темп в сравнение с другите две групи лица – 14.7%, то техният брой е най-висок – 199.4 хил. В най-ниска степен са засегнати лицата с висше образование (намаление от 19.3 хил. или 2.3%) и със средно – общо образование (намаление с 27 хил. или 4.2%).

Фиг.6. Заети лица по степени на образование 2008, 2012 и 2016 г. (бр. хил. лица)

Източник: НСИ

В условията на икономически растеж през периода 2012-2016 г. прираст на заетостта се наблюдава при лицата с висше, средно – общо и начално и по-ниско образование, съответно със 141.7 хил. (16.9%), 34.7 хил. (5.6%) и 6.9 хил. (22.8%). За същия период се наблюдава намаление на заетостта при лицата със средно образование с придобита професионална квалификация и лицата с основно образование, съответно с 85.7 хил. (7.4%) и с 14.9 хил. (5.1%). Сред възможните причини за наблюдаваните тенденции е заемането на работните места изискващи средно образование от лица с висше образование.

2. Търсене на труд

2.1. Свободни работни места⁵ и коефициент на свободните работни места

През третото тримесечие на 2016 г.⁶ свободните работни места в страната достигат 17.9 хил., увеличавайки се с 12% спрямо третото тримесечие на 2015 г. или 2.1 хил. повече. Разпределението на свободните работни места по икономически дейности е един от важните индикатори за текущото състояние на пазара на труда. По данни на НСИ през третото тримесечие на 2016г. най-много са свободните работни места в дейност „Хуманно здравеопазване и социална работа“ (3 974), „Преработваща промишленост“ (2 699), „Държавно управление“ (2 663), „Транспорт, складиране и съобщения“ (2 343) и „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“ (1 335). Най-малко свободните работни места през третото тримесечие на 2016 г. са „Операции с недвижими имоти“ (53), „Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване“ (88) и „Административни и спомагателни дейности“ (103).

Свободните работни позиции са концентрирани в няколко икономически дейности. Работните места в дейност „Хуманно здравеопазване и социална работа“ са 22.1% от всички свободни работни места в страната през третото тримесечие на 2016 г. След

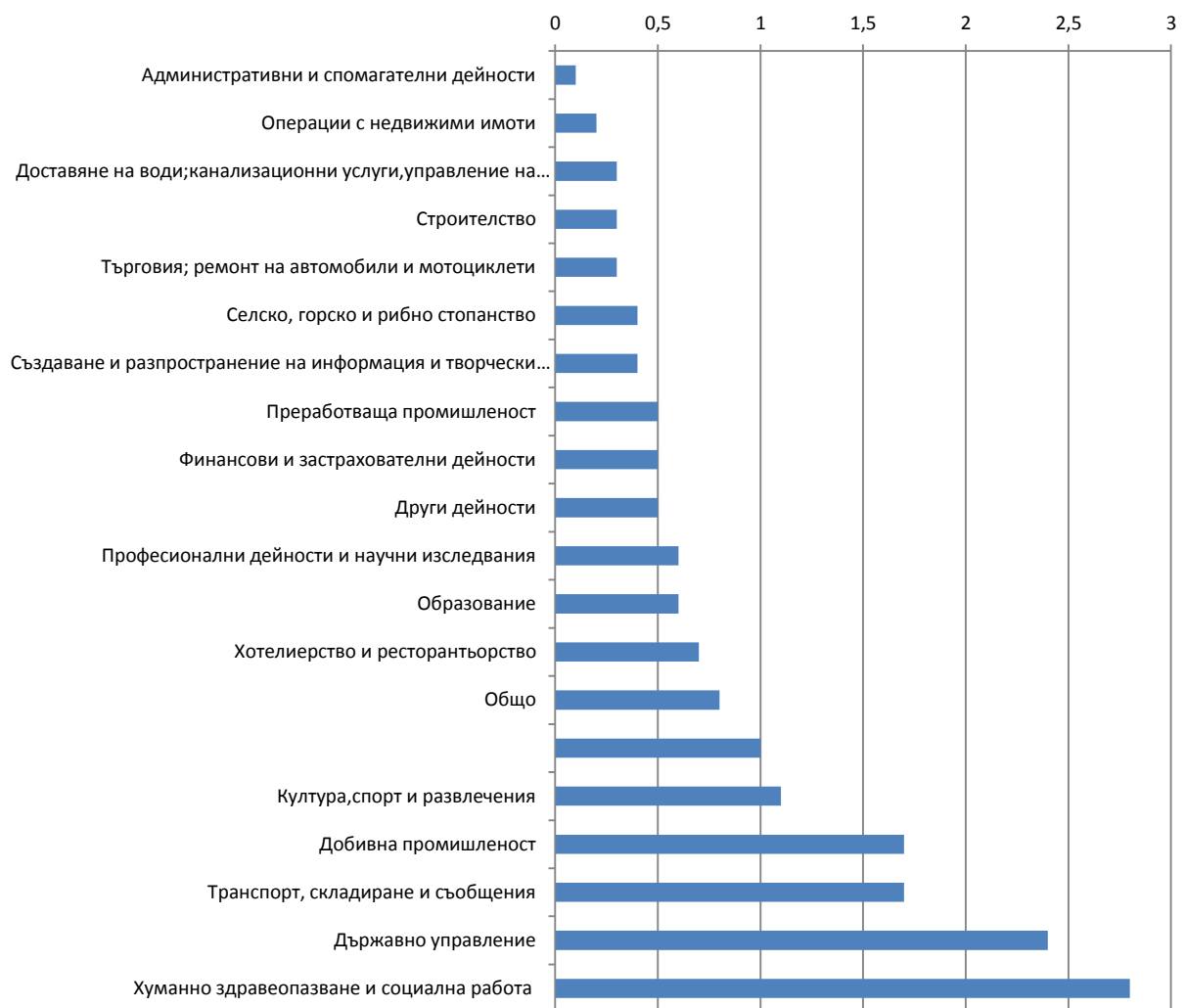
⁵ Съгласно дефиницията на Националния статистически институт „Свободно работно място може да бъде новосъздадено, незаето или място, което ще се оваканти, за което са изпълнени следните две условия: 1/ работодателят предприема активни стъпки да намери подходящ кандидат извън предприятието и е готов да предприеме и нови такива; 2/ работодателят възнамерява да попълни веднага или в близко бъдеще. Под "активни стъпки" се разбира обявяване на мястото за свободно в бюрата по труда; даване на обяви във вестници, интернет, телевизия; обявяване на конкурси; директно свързване с възможни кандидати. Под "близко бъдеще" се разбира 3-месечен период“. Свободните работни места отразяват влиянието както на търсенето, така и на предлагането на труд. Източник на данни за свободните работни места е Наблюдението на наетите лица, отработеното време, средствата за работна заплата и други разходи за труд на НСИ.

⁶ Данните данни са от Наблюдението на наетите лица, отработеното време, средствата за работна заплата и други разходи за труд на НСИ за 2014г., 2015г. и 2016 г. са предварителни.

хуманно здравеопазване и социална работа най-много са свободните работни места в дейност „Преработваща промишленост“ (15% от всички свободни работни места в страната), „Държавно управление“ (14.8% от всички) и „Транспорт, складиране и съобщения“ (13.1% от всички).

През третото тримесечие на 2016 г. настъпват изменения по отношение на разпределението на свободните работни места по икономически дейности. В сравнение с третото тримесечие на 2015 г. се увеличава дялът на свободните места в дейност „Транспорт, складиране и съобщения“ и „Образование“, „Хуманно здравеопазване и социална работа“. Намалява дялът на свободните работни места в дейност „Преработваща промишленост“ и „Държавно управление“.

Фиг.7. Коефициент на свободните работни места през трето тримесечие на 2016 г.⁷

Източник: НСИ

⁷ НСИ. Наблюдение на наетите лица, отработеното време, средствата за работна заплата и други разходи за труд. Тримесечни данни.

През третото тримесечие на 2016 г. коефициентът на свободните работни места⁸ е 0.8% общо за страната - по-нисък от първото тримесечие на 2016 г. (1.1%), но по-висок от третото тримесечие на 2015 г. (0.7%). Коефициентът на свободните работни места е най-висок през третото тримесечие на 2016 г. в дейност „Хуманно здравеопазване и социална работа“ (2.8%), „Държавно управление“ (2.4%), „Транспорт, складиране и съобщения“ (1.7%) и „Добивна промишленост“ (1.7%). През третото тримесечие на 2016г. коефициентът на свободните работни места е най-нисък в дейност „Административни и спомагателни дейности“ (0.1%), „Операции с недвижими имоти“ (0.2%), „Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване“ (0.3%), „Строителство“ (0.3%) и „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“ (0.3%).

Годишните данни за разпределението на свободните работни места по класове професии е един от ключовите индикатори, които показват какво е търсенето и предлагането на труд на лица с определена професионална квалификация.

През 2015 г. най-голям процент от свободните работни места (30%) са предназначени за специалисти, а 16.8% са свободните работни позиции за машинни оператори и монтажници по данни от Наблюдението на наетите лица, отработеното време, средствата за работна заплата и други разходи за труд на НСИ. Висок е дялът и на свободните места за персонал, зает с услуги за населението, търговията и охраната (15.9%); като 8.6% от всички свободни места са за техници и приложни специалисти, а 8.4% от местата са предназначени за квалифицирани работници и сродни на тях занаятчии.

Професиите, неизискващи специална квалификация, са 9.6% от свободните работни места в страната през 2015 г., докато 5.1% от свободните позиции са за ръководители. Местата за помощен административен персонал са 5.2% от средния годишен брой на свободните работни места, а едва 0.5% от свободните позиции са за квалифицирани работници в селското, горското, ловното и рибното стопанство.

В сравнение с 2014 г. не се наблюдават значителни промени в разпределението на свободните работни места по класове професии. По-съществена промяна е увеличението на свободните работни места за машинни оператори и монтажници,

⁸ Според методологията на НСИ коефициентът на свободните работни места показва съотношението между свободните работни места и сумата от заетите и свободните работни места.

които през 2015 г. се повишават с 32.6% спрямо 2014 г. и с 39.3% се повишават работните места за професии, неизискващи специална квалификация.

Разпределението на свободните работни места по икономически дейности показва, че през 2015 г. най-висок е дялът на незаетите позиции в дейност „Преработваща промишленост“ с 20.5% от всички свободни места в страната. Следва дейност „Хуманно здравеопазване и социална работа“, с 19.6% и дейност „Държавно управление“ – 15.7% от свободните работни места в България. Сравнително висок е и дялът на дейност „Хотелиерство и ресторантьорство“, в която са 10.3% от свободните места в страната през 2015 г. Дейности като „Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване“ и „Операции с недвижими имоти“ се отличават с нисък дял на свободните работни места – под 1% от всички вакантни позиции в страната през 2014 г.

В сравнение с 2014 г. разпределението на свободните работни места слабо се променя, като дялът на промишлеността (добивна и преработваща) в свободните позиции се увеличава. Увеличават се и свободните работни места в дейност „Хуманно здравеопазване и социална работа“ и дейност „Държавно управление“. Известно намаление на свободните работни места е отчетено и в отрасъл „Финансови и застрахователни дейности“.

Свободните работни места в страната са концентрирани във водещите икономически центрове. **Регионалното разпределение** на свободните работни места е неравномерно През 2015 г. най-много 43.8% от всички свободни места в страната са в Югозападния район. В Югоизточния район са 15.6% от свободните работни места, а в Южен централен – 12.9%. Малко над една четвърт от всички свободни работни места са в Северна България. В Североизточния район са 11.2% от вакантните позиции, а 9.8% са в Северен централен район. Най-малко са свободните места в Северозападния район – 6.7%.

По отношение на класовете професии високият дял на Югозападния район в свободните работни места е особено силно изразен при клас „Ръководители“ и „Техници и приложни специалисти“, както и „Специалисти“. Данните показват, че половината или повече от половината от свободните работни места за страната при тези три класа професии са съсредоточени в Югозападния район. Висок е дялът и на свободните работни места и за „Квалифицирани работници и сродни на тях занаятчий“

и „Помощен административен персонал“, съответно 48.3% и 42.3 % от свободните работни места за съответния клас.

Една от причините за това е базирането на много от централите на големите дружества в столицата на страната. За сметка на това е Югозападния район е относително по-малък дялът на свободните работни места за машинни оператори и монтажници (21.3% от всички вакантни работни позиции), както и персонал зает с услуги за населението, търговията и охраната. В Южния централен район е значителен дялът от свободните работни места за машинни оператори и монтажници (15.9% от всички вакантни позиции в страната през 2015 г.). Същевременно през 2015 г. свободните работни места за машинни оператори и монтажници в Югозападния район са се повишили почти два и половина пъти спрямо 2014 г. Североизточния район се отличава с относително голям дял на вакантните места за персонал, зает с услуги за населението, търговията и охраната (18.2% от всички свободни работни места в страната) и професии неизискващи специална квалификация (23.3% от всички вакантни работни позиции в България през 2015 г.). Северният централен район заема голям дял от свободните работни места за квалифицирани работници в селското, горското, ловното и рибното стопанство (43.3% от всички свободни работни места в този професионален клас в страната). Северозападния район се характеризира с по-съществен дял на свободните работни места за ръководители, които са 11.7% от всички вакантни позиции в този професионален клас в страната през 2015 г.

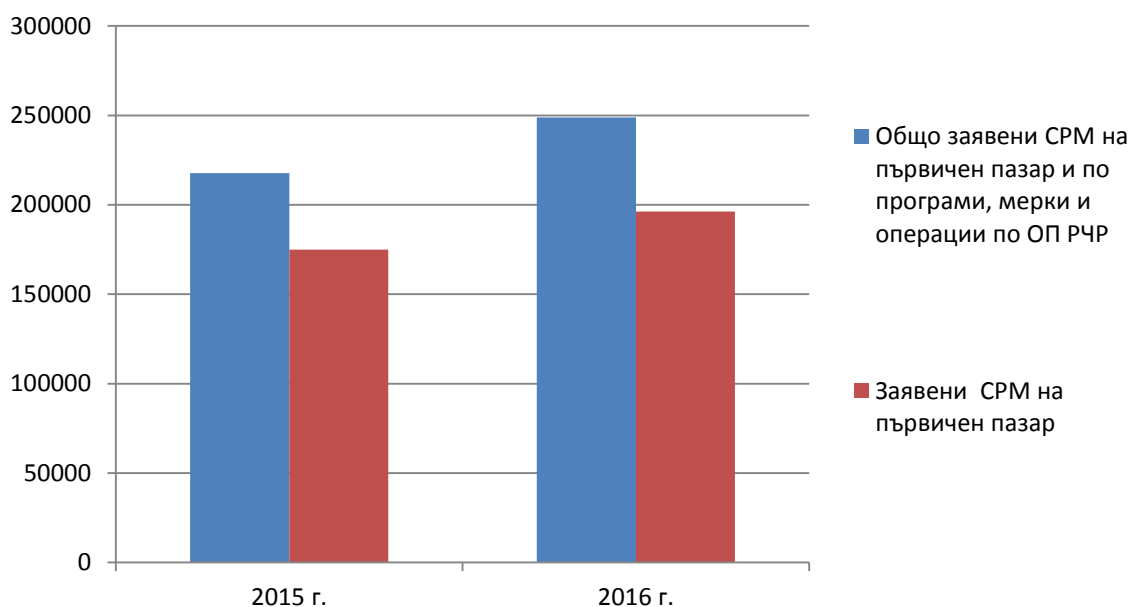
Разпределението на свободните работни места по икономически дейности през 2015 г. показва, че 54.3% от всички свободни работни места в дейност „Хуманно здравеопазване и социална работа“ и 52.6% от всички работни места в страната в дейност „Държавно управление“ се намират в Югозападния район. Този район има водещи позиции в много икономически дейности. Около 79.4% от свободните работни позиции във „Финансови и застрахователни дейности“, 84.9% от вакантните позиции в „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“ и 80.1% от свободните работни места в „Професионални дейности и научни изследвания“ са в Югозападния район. През 2015 г. 24.7% от свободните работни места в дейност „Транспорт, складиране и съобщения“ са в Южен централен район. Югоизточен район има доминиращ дял при свободните работни места в добивната промишленост (98.1% от всички работни места в сектора в страната през 2015 г.), както и в „Хотелиерство и ресторантьорство“ (52.7% от вакантните позиции в

тази икономическа дейност в България). През 2015 г. 31.7% от всички свободни работни места в дейност „Хотелиерство и ресторантьорство“ са в Североизточния район. Северният централен район се отличава със сравнително голям дял на свободните работни места в дейност „Селско, горско и рибно стопанство “ (22.6% от всички свободни позиции в тази икономическа дейност в страната през 2015 г.). Северозападният район се характеризира с голям дял на свободните работни места в дейност „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“ (74,4% от всички вакантни позиции в тази икономическа дейност в страната през 2015 г.), но нисък дял на свободните работни места в икономически дейности като „Добивна промишленост“, „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Финансови и застрахователни дейности“.

2.2. Свободни работни места обявени в Агенцията по заетостта

Търсенето на работна сила продължава да нараства през 2016 г. В бюрата по труда са заявени 248 904 свободни работни места⁹. В сравнение с 2015 г. броят им нараства с 14.3% (или с 31 214 места).

Фиг.8. Заявени свободни работни места

Източник: АЗ

⁹ Общо заявени места на първичен пазар, по програми, по насърчителни мерки от ЗНЗ и по схеми на ОП РЧР

Продължава положителната тенденция преобладаваща част от местата да са заявени от реалната икономика, като броят им нараства непрекъснато от 2011 г. През 2016 г. на първичния пазар са заявени 196 276 места – с 21 370 места повече спрямо предходната година.

Прегледът на свободните работни места по икономически дейности, заявени от реалната икономика показва, че най-много свободни работни места в количествено отношение през 2016 г. са заявени от преработващата промишленост (55 030 места или 28% от всички места заявени на първичния пазар). Следват работните места от търговията и ремонта на автомобили и мотоциклети (28 361 места или 14.4%), хотелиерството и ресторантьорството (22 206 места или 11.3%), административните и спомагателни дейности (15 386 места или 7.8%), държавното управление (10 756 места или 5.5%), образованието (10 535 места или 5.4%) и селското, горското и рибното стопанство (9 408 места или 4.8% от всички места заявени на първичния).

Фиг. 9. Заявени свободни работни места по икономически дейности на първичния пазар на труда

Източник: АЗ

Търсенето на труд нараства най-много в преработващата промишленост (с 8 655 места), в хотелиерството и ресторантьорството (с 4 361 места), в административните и спомагателни дейности (с 3 329 места) и в търговията и ремонта на автомобили и мотоциклети (с 2 882 места). Намаление в търсенето на труд се отчита само в 6 икономически дейности от наблюдаваните 19. По-съществено то е в операции с недвижими имоти (с 1 222 места), в селското, горското и рибното стопанство (с 688 места) и финансови и застрахователни дейности (с 510 места).

В структурата на заявените на първичния пазар работни места по степен на образование през 2016 г. най-много са тези за лица със средно общо образование (43.6%), следвани от местата, за които се изисква основно и по-ниско образование (40.5%) и местата, за които се изисква висше образование (11.2%). Най-нисък е дялът на местата, за които се изисква средно професионално образование (4.6%). През 2016 г. се наблюдава съществено нарастване на търсенето на работна сила със средно образование. Заявени са 85 631 свободни работни места за лица със средно образование, със 17 164 места повече в сравнение с 2015 г. Свободните работни места за лица с основно и по-ниско образование са 79 539 или с 5 166 места повече, а тези за висше образование са 21 997 или с 2 296 места повече спрямо 2015 г. Спад в обявените свободни работни места се наблюдава единствено за тези, изискващи средно професионално образование. Броят им през 2016 г. е 9 109 места, с 3 256 места по-малко спрямо 2015 г.

Данните за структурата на безработните лица, от административната статистика на Агенцията по заетостта, по степен на образование, регистрирани в бюрата по труда и за търсенето на работна сила с определено образование показват наличие на съответствие между дела на регистрираните безработни с висше, средно и основно и по-ниско образование и търсенето на работна сила със същата степен на образование. Разминаване се наблюдава единствено в търсенето и предлагането на работна сила със средно-професионално образование. Дялът на регистрираните безработни през 2016 г. със средно-професионално образование е 32.1%, а този на обявените свободни работни места, изискващи средно-професионално образование е 4.6%.

Прегледът на заявените работни места по класове професии, показва че почти половината са за персонал, зает с услуги за населението, търговията и охраната (25.5% от всички места на първичния пазар) и за професии, неизискващи специална квалификация (24.1%). Следват местата за машинни оператори и монтажници (15.6%) и

тези за квалифицирани работници и сродни на тях (13.9%). Ограничено търсене на труд се отчита за ръководителите (едва 0.4%), за квалифицирани работници в селското, горското, ловното и рибното стопанство (1.1%) както и за помощен административен персонал, и за техници и приложни специалисти (съответно 4.3% и 4.5% от всички заявени места). В сравнение с 2015 г. се отчита ръст на търсенето на труд за всички класове професии от реалната икономика. По-съществено е то за персонала, зает с услуги за населението, търговията и охраната (със 7 994 места повече), за машинни оператори и монтажници (с 3 541 места повече) и за специалисти (с 3 226 места повече).

Фиг. 10. Заявени работни места по класове професии на първичния пазар на труда

Източник: АЗ

Наблюдава се неравномерно разпределение на заявените свободни работни места на ниво област, което се дължи на демографски, миграционни процеси и по-ограничено търсене на работна сила в по-слабо развитите региони. Данните показват, че пазарът на труда в Южна България е по-устойчив и балансиран. Повече от половината работни места на първичния пазар са обявени в области от Южна България. Повишеното

търсене на труд от първичния пазар през 2016 г. се дължи най-вече на позитивните тенденции в областите, като София-град, Пловдив, Бургас и Варна.

Най-много работни места на първичния пазар са заявени в област София-град (24 905), която е с най-силно развита икономика и съответно с най-голям брой работни места. Следва област Пловдив с 18 714 места, област Бургас с 18 361 места и област Варна с 10 744 места. Увеличение на броя на заявените свободни работни места спрямо 2015 г. има в 24 области. Най-голям ръст се отчита в областите Пловдив (4 752 места), София-град (3 409 места), Бургас (2 654 места) и Русе (1 888 места). Най-слабо е нарастването на търсенето на работна сила в област Смолян (само с 37 места), област Стара Загора (с 62 места) и област Кюстендил (със 110 места). Намаление на търсенето на работна сила в сравнение с 2015 г. е регистрирано в четири области: Силистра (с 400 места по-малко), Видин (с 248 места по-малко), Ямбол (с 166 места по-малко) и в област Русе (с 63 места по-малко).

По данни на НСИ основният фактор, ограничаващ развитието на бизнеса, продължава да бъде несигурната икономическа среда, следван от недостига на работна сила, като през януари 2017 г. се наблюдава засилване на негативното им въздействие, което е резултат от бързо променящите се потребности на бизнеса.

3. Прогнози за развитието на пазара на труда в България за периода 2015 – 2025 г.

Според прогнозите на Cedefop¹⁰ за търсенето и предлагането на труд, в периода 2015-2025 г. работната сила в България ще отбележи спад от -3,4%, като при жените намалението ще бъде с -2,5%, а при мъжете с -4,2%.¹¹

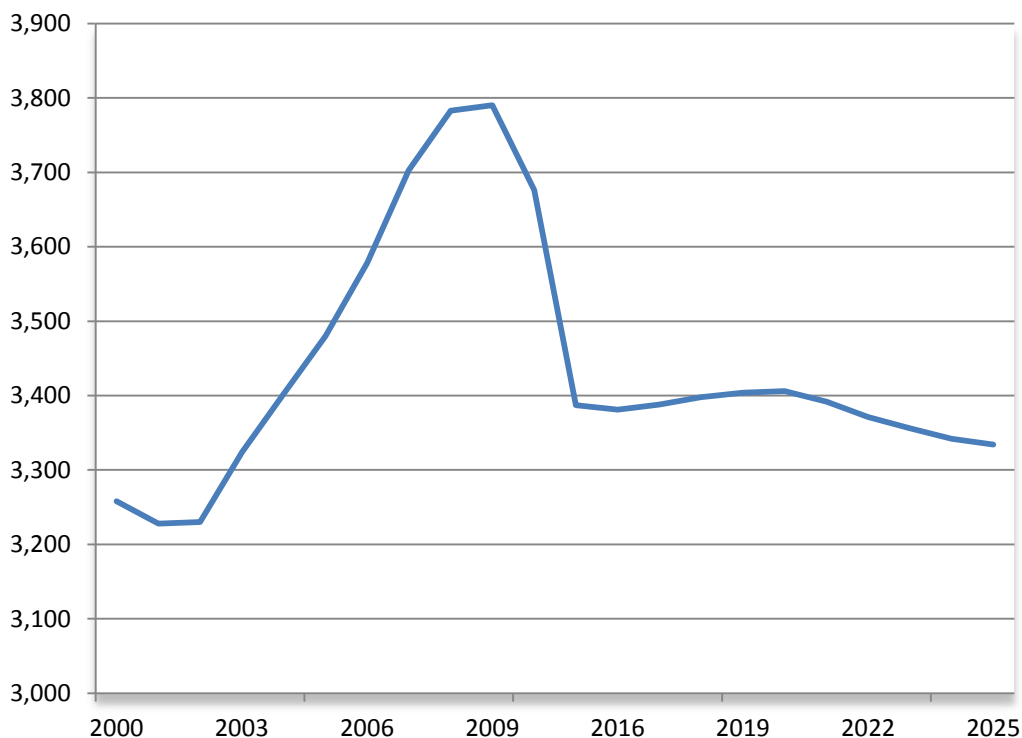
За същия период 2015-2025 г. се очаква заетостта в страната да намалее с -1,6%, достигайки 3 334 хил. заети лица¹² през 2025 г., като равнището на заетост ще остане по-ниско от отчетено преди кризата през 2008 г. (фиг. 11).

¹⁰ Европейски център за развитие на професионалното обучение (Cedefop)

¹¹ <http://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/forecasting-skill-demand-and-supply>

¹² При изготвянето на прогнозите за заетите лица е използвана дефиницията на Националните сметки.

Фиг. 11. Прогноза за заетостта в България до 2025 г. (бр. заети лица, хил.)

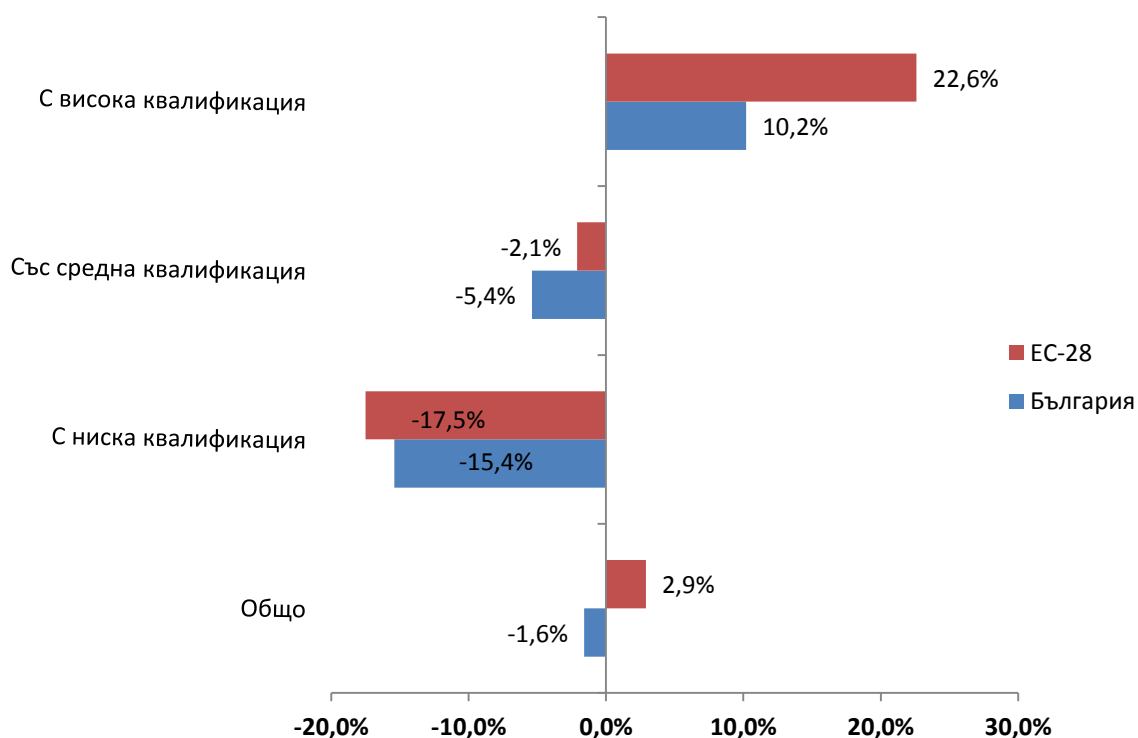

Източник: Cedefop

По равнище на квалификация, най-значително намаление на заетостта се очаква при лицата с ниска квалификация – с -11,8%¹³. Заетостта при лицата със средна квалификация също ще намалява, но значително по-малко - с -4,7%. Единствено при лицата с висока квалификация ще се наблюдава нарастване на заетостта - с 7,3%. За разлика от България, в ЕС-28 като цяло се очаква заетостта да нарасне до 2025 г. с 2,9%, като доста по-значително нарастване на заетостта ще се отбележи при лицата с висока квалификация – с 22,6%. При другите групи лица се очакват сходни тенденции като тези в България, като при лицата с ниска квалификация ще има по-голямо намаление на заетостта – с -17,5%, докато при лицата със средна квалификация намалението ще бъде с -2,1% (фиг. 12).

¹³ За целите на настоящия доклад е възприето: ниска квалификация – основно и по-ниско образование (нива 0 - 2 от Международната стандартна класификация на образованието, ISCED), средна квалификация – средно образование (нива 3 и 4 по ISCED), висока квалификация – висше образование (нива 5 – 8 по ISCED).

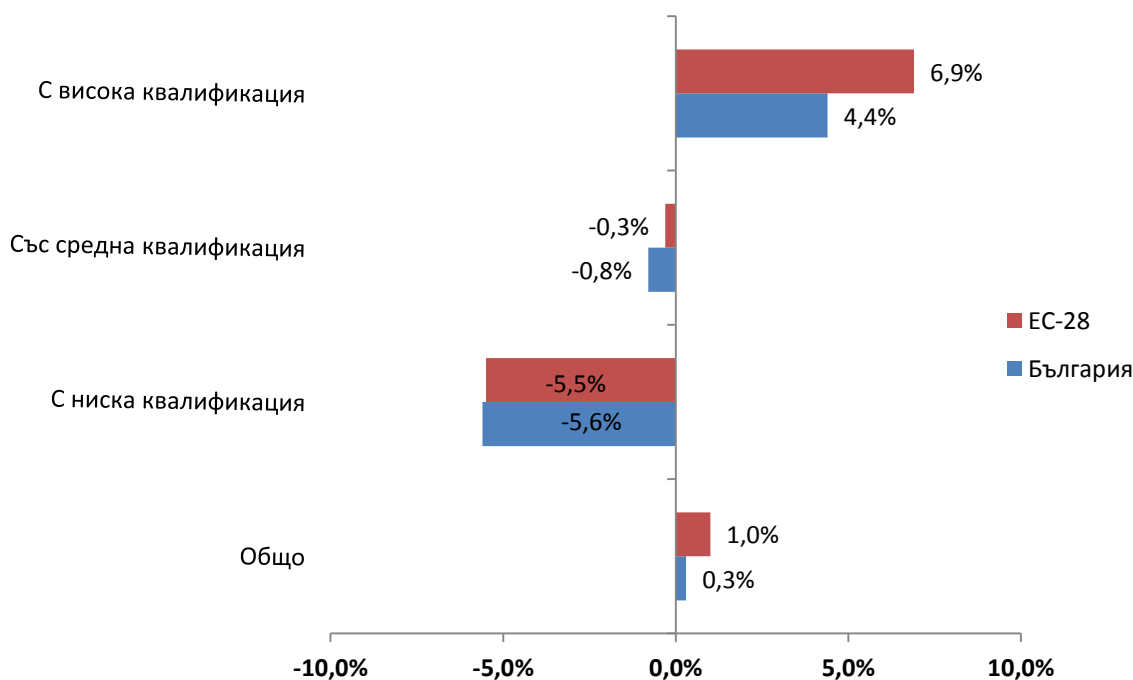
Фиг.12. Прираст на заетостта в България и в ЕС-28 за периода 2015-2025 г.

Източник: Cedefop

В краткосрочен период - през 2018 г. работната сила в България ще отбележи спад с -1,3%, като при жените намалението ще бъде с -0,7%, а при мъжете с -1,8%. Заетостта се очаква слабо да нарасне с 0,3%, като това нарастване ще се отрази само при лицата с висока квалификация, при които заетостта ще нарасне с 4,4%. При лицата с ниска и средна степен на квалификация заетостта ще намалява – съответно с -5,6% и с -0,8%. За сравнение, през 2018 г. в ЕС-28 се очаква слабо нарастване на заетостта от 1%, като при лицата с ниска и средна квалификация ще има намаление с -5,5% и с -0,3%, докато при лицата с висока квалификация ще се отбележи нарастване на заетостта с 6,9%. (фиг. 13)

Фиг.13. Промени в заетостта в България и ЕС-28 през 2018 г.

Източник: Cedefop

Нарастване на заетостта в България в периода до 2025 г. ще се наблюдава предимно в секторите на „Бизнес услуги и други услуги“, „Научни и технически дейности“, „Здравеопазване и социални дейности“, „Хотелиерство и ресторантьорство“, ИКТ. Намаление на заетостта се очаква предимно в секторите на „Транспорт и складиране“, „Доставка на вода, канализация, управление на отпадъци“, „Производство“, „Селско и горско стопанство, риболов“, „Публична администрация, отбрана“ (фиг. 13).

Сходни тенденции се очакват и за ЕС като цяло. До 2025 г. се очаква нарастване на работните места в секторите на „Бизнес услуги и други услуги“, публични услуги (като „Образование“, „Здравеопазване и социални дейности“ и др.), „Транспорт и складиране“. За разлика от ЕС, където се очаква намаление на работните места в секторите на „Електричество, газ, топлинна енергия“ и „Строителство“, в България ще се наблюдава нарастване на работните места в тези сектори.

Фиг. 13. Прираст в заетостта по сектори на икономиката в България през периода 2015 – 2025 г.

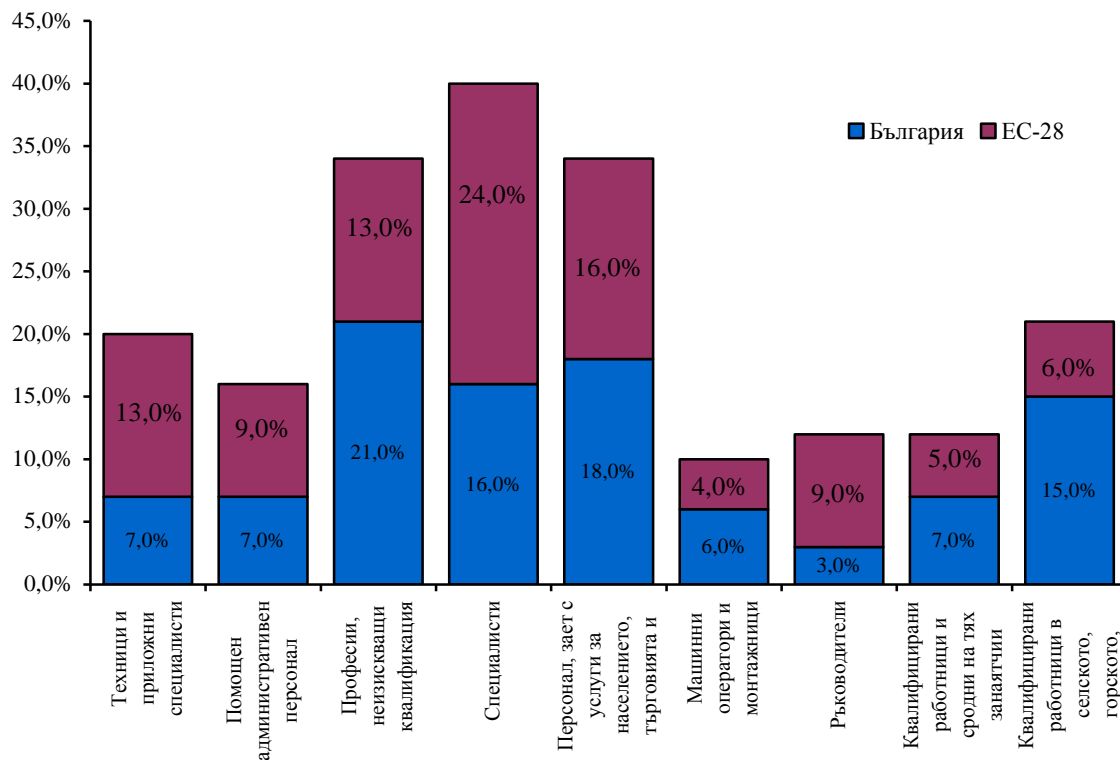
Източник: Cedefop

Прогнозите за слаб растеж в заетостта и за застаряване на населението в България предопределят търсенето на работна сила в България до 2025 г. като „заместващо“ – т.е. повечето от свободните работни места ще са поради смяна на работата или напускане на пазара на труда като пенсиониране.

Най-много от работните места в периода до 2025 г. - около 21% - ще бъдат за професии, които не изискват квалификация, следват около 18% от работните места за работници в

услугите и търговията. За сравнение, само 13% от работните места в ЕС като цяло са за професии, които не изискват квалификация. (фиг. 14).

Фиг.14. Разпределение на работните места по професии в България и ЕС в периода 2015 – 2025 г

Източник: Cedefop

Прегледът-панорама на квалификациите и уменията, разработен от Cedefop, показва за България през следващите години запазване при някои професии на тенденцията за значително несъответствие – в посока на излишък или в посока на недостиг на работна сила. Недостиг на работна сила се очаква за професиите с ограничено предлагане на работна сила, за които работодателите в повечето случаи срещат трудности при намирането на подходящи кандидати. Оценката на пазара на труда в България определя като такива професиите на учителите, здравните работници (медицински сестри, акушерки, лекари), инженерни специалисти, технически специалисти (стругари, техници), специалистите по ИКТ, финансови специалисти, агенти продажби, търговски агенти и брокери, административни специалисти и специалисти по бизнес услуги. От друга страна са професиите с излишък на работна сила, при които има голямо предлагане на работници и специалисти, но търсенето е много ниско и работодателите

не срещат проблеми при попълване на позиции с такива професии. За България това са т.нар. „работници на улицата“ (като дистрибутори на безплатни вестници и листовки, метачи на улиците), портиери, сезонни работници, работници в минната индустрия, строителството, производството и транспорта, работници в селското и горското стопанство, чистачи и помощници.

Фиг.15. Промени в заетостта по професии в България и ЕС-28 в периода

Източник: Cedefop

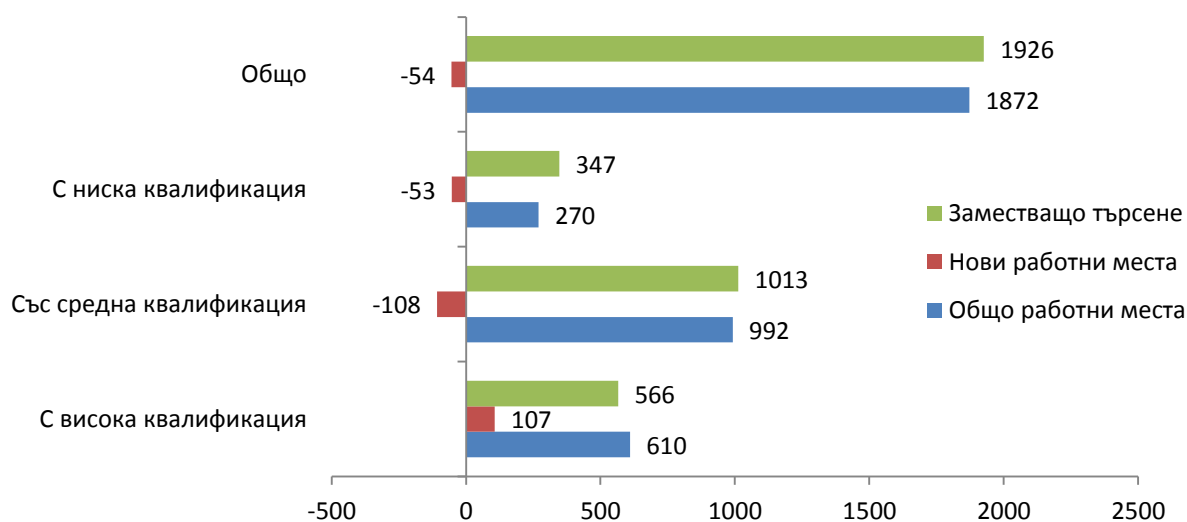
Фиг.16. Промени в заетостта по професии в България и ЕС-28 през 2018 г.

Източник: Cedefop

Поради очакваното високо равнище на „заместващо търсене“, преобладаваща част от работните места ще изискват средно равнище на квалификация (нива 3 и 4 от ISCED). Същевременно се очаква и значителна част от работните места да изискват високо равнище на квалификация (нива 5 и 6 от ISCED) (фиг. 17).

Фиг.17. Работни места по равнище на квалификация в България, в периода 2015-2025 г., хил. бр.

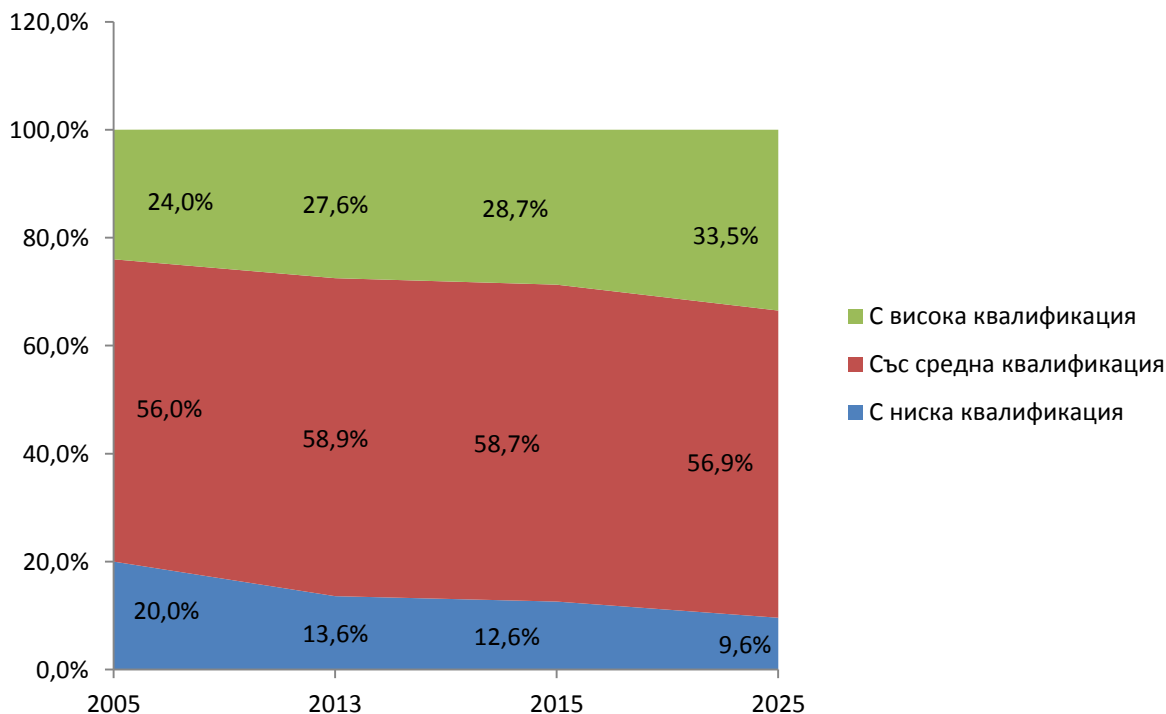

Източник: Cedefop

Бъдещото предлагане на работна сила в България зависи от демографските тенденции, броя на населението в трудоспособна възраст, участието на пазара на труда, достъпа и равнището на учене, възможностите за бързо придобиване на квалификация. Последните прогнози на Евростат¹⁴ (Еуророр 2013) показват, че трудоспособното население в България ще намалее с около 8% до 2025 г., участието на пазара на труда ще се запази на ниво от около 54%, при прогноза за ЕС от 55,5%. Населението в България застарява, като до 2025 г. най-значителен спад се очаква за населението на възраст между 20-44 г.

Наред с процесите на застаряване и намаляване на населението, работната сила в България ще става все по-квалифицирана. Според прогнозите на Cedefop, се очаква до 2025 г. работната сила с високо равнище на квалификация да нарасне до около 33,5%, при 27,6% през 2013 г. и 24% през 2005 г. Лицата със средно равнище на квалификация ще представляват 56,9% от работната сила, при 58,9% през 2013 г. Делът на нискоквалифицираните лица и тези без квалификация ще спадне от 13,6% през 2013 г. до 9,6% през 2025 г. (фиг. 18).

Фиг. 18. Работна сила по равнище на квалификация в България в периода до 2025 г.

Източник: Cedefop

¹⁴ Статистическата служба към Европейската комисия

Заклучение

Наблюдаваните негативни **демографски тенденции** ще продължат и в бъдеще, като това ще повлияе върху предлагането на труд в дългосрочен план. Намалението на населението на възраст 15 и повече навършени години води до повишаване на коефициента на икономическа активност, т.е. все повече намаляват икономически неактивните лица, като се увеличават заетите лица или лицата, които търсят работа.

Заетостта зависи пряко от икономическия цикъл, в условията на криза тя намалява, но и в някои **икономически дейности**, като „Административни и спомагателни дейности“, „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“ и „Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване“, тя нараства, тъй като тези сектори „абсорбират“ част от съкратените лица. Подобно явление се наблюдава и ако се анализира заетостта по **класове професии**, като например: при персонала, зает с услуги за населението, търговията и охраната и при аналитичните специалисти. В условия на икономически растеж в някои от икономическите дейности се наблюдава по-висок прираст в сравнение с другите, като например: „Професионални дейности и научни изследвания“ и „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“. Заетостта се възстановява най-бързо при икономическо оживление за аналитичните специалисти, както и техниците и др. приложни специалисти.

Динамиката на заетите според **степената на образование** показва, че в условия на криза най-слабо биват „засегнати“ висшите, а в условия на икономически растеж те най-лесно си намират работа. Заетостта на лицата с начално и по-ниско образование е повлияна негативно от кризата, като при растеж на икономиката за тази група от населението темповете на разкриване на нови работни места са по-ниски отколкото за лицата с висше образование. С най-ниски темпове нараства заетостта при лицата със средно общо образование. Прави впечатление фактът, че и в условия на възстановяване на икономиката продължава да намалява заетостта сред лицата със средно образование с придобита професионална квалификация и сред лицата с основно образование.

По отношение на **свободните работни места**, по данни на НСИ, през 2016 г. най-голямо е търсенето на персонал в областта на „Хуманно здравеопазване и социална работа“ и „Преработваща промишленост“. Подобна закономерност се наблюдава и при заявените работни места в бюрата по труда през 2015г. и 2016 г. Несъответствието

между предлагане и търсене на труд се доказва и от наличието на трайно незаети работни места. Доказателство за неравновесия на пазара на труда е фактът, че 24,5% от промишлените предприятия посочват недостига на работна сила като фактор, затрудняващ дейността им според бизнес анкетите на НСИ през декември 2016 г..

Според **прогнозите за населението** на Евростат в държавите-членки на ЕС, броят на лицата в трудоспособна възраст в България ще продължи да намалява и в бъдеще¹⁵. Това е основният фактор, който ще окаже влияние върху намаляването на работната сила в страната. Според прогнозите за търсенето и предлагането на труд на Cedefop до 2025 г. се очаква намаление, както на работната сила в България, така и на заетостта. Негативната тенденция по отношение на заетостта ще се дължи основно на намаление в броя на зетите лица с основно и по-ниско образование. Намаление ще се наблюдава и при зетите лица със средно образование. За периода до 2025 г. увеличение на заетостта ще се наблюдава единствено при лицата с висше образование. Тези тенденции ще доведат до промяна в структурата на заетостта, като ще се увеличи относителния дял на работната сила с висше образование, а ще намалее делът на лицата с по-ниска степен на образование.

Според прогнозите на Cedefop по **сектори на икономиката** ще се наблюдава нарастване на заетостта в икономическите дейности в сектор „Услуги“, докато в икономическите дейности от сектор „Индустрия“ и сектор „Селско стопанство“ ще има намаление. С най-бързи темпове до 2025 г. ще се повиши търсенето на специалисти в бизнес услугите, научните и технически дейности, здравеопазването и социалните дейности и информационните и комуникационните технологии. Наблюдаваните тенденции по отношение структурата на заетостта по икономически сектори и нарастващото търсене на специалисти в сектора на услугите свидетелстват, че положителните процеси на реструктуриране на икономиката ще продължат и в бъдеще.

¹⁵ Евростат публикува прогнози за населението на държавните-членки на ЕС до 2080 г.